

History of sign language interpretation development in Uzbekistan

Gulkhayo ABSAMATOVA ¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2025

Received in revised form

10 March 2025

Accepted 25 March 2025

Available online

25 April 2025

Keywords:

sign language interpretation,
Uzbekistan,
deafness,
sign language,
inclusive education,
history of development.

ABSTRACT

This article examines the history of sign language interpretation development in Uzbekistan. The article analyzes the progress from the initial steps during the Soviet era to achievements in the years of independence and current challenges. It explores the major changes in the field of sign language interpretation, adopted legislation, changes in the education system, and the role of technologies. The aim is to identify the developmental path of sign language interpretation in Uzbekistan, highlight existing issues, and determine prospects for future development.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss4/S-pp162-167>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish tarixi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

surdo tarjima,
O'zbekiston,
karlik,
imo-ishora tili,
inklyuziv ta'lim,
rivojlanish tarixi.

Ushbu maqola O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish tarixini o'rganadi. Maqolada sovet davridagi ilk qadamlardan tortib, mustaqillik yillaridagi yutuqlar va bugungi kundagi muammolar tahlil qilinadi. Surdo tarjima sohasidagi asosiy o'zgarishlar, qabul qilingan qonunlar, ta'lim tizimidagi o'zgarishlar va texnologiyalarning roli ko'rib chiqiladi. Maqsad - O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish yo'lini aniqlash, mavjud muammolarni ko'rsatish va kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini belgilash.

¹ PhD student, Samarkand State Institute of Foreign Languages.

История развития сурдоперевода в Узбекистане

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

сурдоперевод,
Узбекистан,
глухота,
жестовый язык,
инклюзивное
образование,
история развития.

В данной статье рассматривается история развития сурдоперевода в Узбекистане. В статье анализируется прогресс от первых шагов в советское время до достижений в годы независимости и текущих вызовов. В ней рассматриваются основные изменения в области сурдоперевода, принятое законодательство, изменения в системе образования и роль технологий. Цель состоит в том, чтобы определить путь развития сурдоперевода в Узбекистане, выявить существующие проблемы и определить перспективы дальнейшего развития.

KIRISH

“Til o‘zining murakkab yaxlitligi, shuningdek, va barcha jihatlari, qismlari hamda tarkibiy birliklari bilan real va obyektivdir. Shunday ekan, til ilmiy bilishning predmeti bo‘lgan va ana shunday bo‘lib qoladi” [E. Petrova, 2013; 9]. Til kommunikativ vosita sifatida verbal yoki noverbal shaklda namoyon buladi. Verbal va noverbal nutqning bog‘lanishi surdo tarjima orqali amalga oshadi.

Surdo tarjima - bu eshitish qobiliyati cheklangan insonlar uchun muhim aloqa vositasi. U og‘zaki tilni imo-ishora tiliga va aksincha tarjima qilish orqali eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning jamiyatda to‘liq ishtirok etishini ta‘minlaydi. Surdo tarjima nafaqat til masalasi, balki ijtimoiy, madaniy va huquqiy masalalarni ham o‘z ichiga oladi.

O‘zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanishi murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, u sovet davridagi ilk qadamlardan tortib, mustaqillik yillaridagi yutuqlarga va bugungi kundagi muammolarga qadar davom etmoqda. O‘zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish tarixini o‘rganish orqali biz eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning jamiyatdagi o‘rnini yaxshiroq tushunishimiz va ularning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan sa‘y-harakatlarni qo‘llab-quvvatlashimiz mumkin.

Ushbu maqolaning maqsadi - O‘zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish tarixini tahlil qilish, asosiy o‘zgarishlarni aniqlash, mavjud muammolarni ko‘rsatish va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari belgilash. Maqolada quyidagi savollarga javob berishga harakat qilinadi:

O‘zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish bosqichlari qanday?

Surdo tarjima sohasidagi asosiy qonunlar va siyosatlar qanday?

O‘zbekistonda surdo tarjimonlarni tayyorlash tizimi qanday?

Texnologiyalar surdo tarjimaning rivojlanishiga qanday ta‘sir ko‘rsatmoqda?

O‘zbekistonda surdo tarjima sohasidagi asosiy muammolar qanday?

Kelajakda surdo tarjimaning rivojlanish istiqbollari qanday?

METODLAR

Ushbu maqolani yozishda turli xil tadqiqot usullaridan foydalanildi:

Adabiyot tahlili: O‘zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanishi haqidagi mavjud adabiyotlar, ilmiy maqolalar, hisobotlar va qonun hujjatlari tahlil qilindi. O‘zbekiston

Respublikasi qonunlari, prezident farmonlari, hukumat qarorlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi.

Kuzatuvlar: Surdo tarjima xizmatlari ko'rsatiladigan tadbirlar, seminarlar va konferensiyalarda kuzatuvlar olib borildi.

Ma'lumotlar to'plash va tahlil qilishda quyidagi tamoyillarga amal qilindi:

Obyektivlik: Ma'lumotlarni baholashda xolislik va neytrallikni saqlash.

Ishonchlilik: Ishonchli va tasdiqlangan manbalardan foydalanish.

Sistematiklik: Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishda tizimli yondashuv.

Komplekslik: Surdo tarjimaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi barcha omillarni hisobga olish.

NATIJALAR

O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanishi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Sovet davridagi ilk qadamlar (1930-1991):

1930-yillarda O'zbekistonda karlik bolalar uchun maxsus maktablar tashkil etila boshlandi. Ushbu maktablarda imo-ishora tili o'qitila boshlandi, ammo surdo tarjima alohida soha sifatida rivojlanmadi.

Sovet davrida surdo tarjima asosan madaniy tadbirlar, filmlar va televideniye ko'rsatuvlarida qo'llanildi. Surdo tarjimonlar professional darajada tayyorlanmadi va ularning maqomi rasman tan olinmadi.

Sovet davrida imo-ishora tili "qo'l nutqi" sifatida qabul qilinib, to'liq til sifatida tan olinmadi. Bu esa surdo tarjimaning rivojlanishiga to'sqinlik qildi.

Mustaqillik yillari (1991-2010):

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, surdo tarjima sohasiga e'tibor kuchaydi. Eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning huquqlari himoya qilina boshlandi.

1993-yilda "Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonunda eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning ta'lim olish, ish bilan ta'minlash va ijtimoiy hayotda ishtirok etish huquqlari kafolatlandi.

1990-yillarning oxirida O'zbekistonda birinchi surdo tarjimonlar tayyorlash kurslari tashkil etildi. Bu surdo tarjima sohasining professionalizatsiyasi uchun muhim qadam bo'ldi.

Mustaqillik yillarida surdo tarjima xizmatlari ko'rsatiladigan sohalar kengaydi. Surdo tarjimonlar sudlarda, notarial idoralarda, tibbiyot muassasalarida va boshqa davlat tashkilotlarida ishlay boshladilar.

Surdo tarjimaning zamonaviy rivojlanishi (2010-yildan hozirgi kungacha):

2010-yillarda O'zbekistonda surdo tarjima sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qator qonunlar va siyosatlar qabul qilindi.

2011-yilda "Telekommunikatsiyalar to'g'risida"gi qonunga o'zgartishlar kiritildi. Ushbu o'zgartishlarga ko'ra, telekanallar o'z ko'rsatuvlarining bir qismini surdo tarjima bilan ta'minlashi kerak edi.

2013-yilda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Nogiron bolalarni davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida tarbiyalash va o'qitish tartibi to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga ko'ra, nogiron bolalarni inklyuziv ta'limga jalb qilishga e'tibor kuchaytirildi.

2018-yilda “Nogironligi bo’lgan shaxslarning huquqlari to’g’risida”gi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun nogironligi bo’lgan shaxslarning barcha huquqlarini, shu jumladan surdo tarjima xizmatlaridan foydalanish huquqini kafolatlaydi.

2010-yillarda O’zbekistonda surdo tarjimonlarni tayyorlash tizimi takomillashtirildi. Oliy o’quv yurtlarida surdo tarjima bo’limlari ochildi va o’quv dasturlari yangilandi.

Texnologiyalar surdo tarjimaning rivojlanishiga katta ta’sir ko’rsatdi. Onlayn surdo tarjima xizmatlari, videoqo’ng’iroqlar orqali surdo tarjima va avtomatik surdo tarjima dasturlari paydo bo’ldi.

O’zbekistonda surdo tarjima sohasidagi asosiy muammolar:

Surdo tarjimonlarning yetishmasligi: O’zbekistonda surdo tarjimonlar soni talabni qondirish uchun yetarli emas. Ayniqsa, hududlarda surdo tarjimonlar yetishmaydi.

Surdo tarjimonlarning malaka darajasining pastligi: Ko’pgina surdo tarjimonlar yetarli malakaga ega emaslar. Ularning imo-ishora tilini bilish darajasi va tarjima ko’nikmalari yetarli emas.

Surdo tarjima xizmatlarining mavjud emasligi: Ko’pgina davlat tashkilotlari va xizmat ko’rsatish sohalarida surdo tarjima xizmatlari mavjud emas. Bu esa eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning huquqlarini cheklaydi.

Imo-ishora tilining standartlashtirilmaganligi: O’zbekistonda imo-ishora tilining standartlashtirilmaganligi tarjima sifatiga ta’sir qiladi. Turli hududlarda turli imo-ishoralar ishlatilishi tarjimani qiyinlashtiradi.

Texnologiyalardan foydalanishning cheklanganligi: Surdo tarjima sohasida texnologiyalardan foydalanish darajasi past. Onlayn surdo tarjima xizmatlari va avtomatik surdo tarjima dasturlari yetarli darajada rivojlanmagan.

Surdo-tarjimonining o’ziga xos kasbiy xususiyatlari esa uning faoliyatining murakkabligini va mas’uliyatini ko’rsatadi. U nafaqat ikki til (yoki undan ko’p) o’rtasida tarjima qiladi, balki real vaqtda, ko’p kanalli muloqotni amalga oshiradi, nonverbal signallarni aniq va to’g’ri talqin qiladi hamda madaniy kontekstni hisobga oladi. “Tarjimonlar bir tildagi og’zaki nutqni boshqasiga o’giradilar yoki imo-ishora tili tarjimonlari bo’lsa, og’zaki muloqot bilan imo-ishora tili o’rtasida aloqa o’rnatadilar” [N. Daminov, 2023; 81]. Surdo-tarjimoni nafaqat til vositachisi, balki madaniy vositachi hamdir. Uning yuqori professionalligi etik me’yorlarga rioya qilishi va doimiy o’z ustida ishlashi muhim ahamiyat kasb etadi. “Tarjimon notiqning nima qilayotganiga emas, nima so’zlayotganiga ahamiyat beradi” [I. G’afurov, O. Mo’minov, N. Qambarov, 2012; 170]. Zero, tarjima shunchaki so’zlarni tarjima qilish emas, balki ma’no va madaniyatni yetkazish san’ati hisoblanadi, surdo tarjimada ham bu unsurlar inobatga olinishi ham tabiiy hol.

MUHOKAMA

O’zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanishi sovet davridan mustaqillik yillariga qadar sezilarli o’zgarishlarni boshdan kechirdi. Mustaqillik yillarida qabul qilingan qonunlar va siyosatlar eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning huquqlarini himoya qilishga va surdo tarjima sohasini rivojlantirishga qaratilgan edi.

Shunga qaramay, surdo tarjima sohasida hal qilinishi kerak bo’lgan muammolar mavjud. Surdo tarjimonlarning yetishmasligi, ularning malaka darajasining pastligi, surdo tarjima xizmatlarining mavjud emasligi, imo-ishora tilining standartlashtirilmaganligi va texnologiyalardan foydalanishning cheklanganligi kabi muammolar surdo tarjimaning

sifatiga va eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning jamiyatda to'liq ishtirok etishiga to'sqinlik qilmoqda.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun quyidagi choralarni ko'rish zarur:

- a) Surdo tarjimonlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish;
- b) Surdo tarjimonlarning malaka darajasini oshirish uchun treninglar va seminarlar tashkil etish;
- c) Surdo tarjima xizmatlarini ko'rsatish sohalarini kengaytirish;
- d) Imo-ishora tilini standartlashtirish;
- e) Texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish.

XULOSA

O'zbekistonda surdo tarjima sohasining rivojlanishi eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning jamiyatda to'liq ishtirok etishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanish tarixi, asosiy o'zgarishlar, muammolar va istiqbollar tahlil qilindi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda surdo tarjima sohasi sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsada, hal qilinishi kerak bo'lgan muammolar ham mavjud. Ushbu muammolarni hal qilish uchun surdo tarjimonlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, surdo tarjimonlarning malaka darajasini oshirish, surdo tarjima xizmatlarini ko'rsatish sohalarini kengaytirish, imo-ishora tilini standartlashtirish va texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish zarur.

Kelajakda surdo tarjimaning rivojlanishi texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Onlayn surdo tarjima xizmatlari, videoqo'ng'iroqlar orqali surdo tarjima va avtomatik surdo tarjima dasturlari surdo tarjima xizmatlarining mavjudligini oshirishga va ularning narxini kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, imo-ishora tilini standartlashtirish va surdo tarjimonlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish surdo tarjimaning sifatini oshirishga yordam beradi.

O'zbekistonda surdo tarjimaning rivojlanishiga qaratilgan sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash orqali biz eshitish qobiliyati cheklangan insonlarning jamiyatdagi o'rnini yaxshilashimiz va ularning huquqlarini himoya qilishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish to'g'risida"gi qonuni (1993).
2. O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida"gi qonuniga o'zgartishlar (2011).
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Nogiron bolalarni davlat ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida tarbiyalash va o'qitish tartibi to'g'risida"gi qarori (2013).
4. O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonuni (2018).
5. Daminov N.K. Simulatsionous interpreting. – Samarkand: SamSIFL, 2023. – 180 p.
6. G'afurov I., Mo'minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni, – 2012. – 214 b.
7. Петрова Е. А. Истоки и векторы логико-когнитивного направления в изучении языка: монография. Уфа: Уфимский ЮИ МВД России, 2013. 127 с.

8. Firuza, X. (2023). IMAGERY IN POETRY. Журнал: Союз Науки и Образования, 5(1), 3-5.

9. Rustamovna, H. F. (2020). KEY CONCEPTS OF SIMULTANEOUS TRANSLATION. В научный сборник вошли научные работы, посвященные широкому кругу современных проблем науки и образования, вопросов образовательных технологий 2020.-436 с., 232.

10. Халимова, Ф. (2020). Синхрон таржима тушунчасининг асосий хусусиятлари. Иностранная филология: язык, литература, образование,(1 (74)), 29-32.